

sözlük yapısı birer birer gözden geçirilmiştir. Nihayet, araştırmanın asıl yapısında Uygurcanın ana karakteri, bütünüyle ortaya konulmuştur. Eser pratik gaye ile ele alınmış ve Uygurca öğrenimini kolaylaştırmak gayesiyle tertiplenmiştir.

A. Caferoğlu

Türkoloji Dergisi III, 1, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Enstitüsü, Ank. Ün. Bas. 1968, 167 s. 18.00 TL.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mensupları tarafından çıkartılan "Türkoloji Dergisi" bu sayısı ile, üçüncü cildini de yayın sahasına çıkarmış bulunmaktadır. Türkoloji Dergisinin I. Cildinin 1. sayısı 1964; II. cildinin 1. sayısı 1965 yılında, daha önce, yayınlanmış idi. (Aşağıda tanıtacağımız III. cildin 1. sayısı haricinde, Türkoloji Dergisinin II. cildinin 1. sayısının genişletilmiş "ikinci baskı"sı da 1969 yılında, aynı enstitü tarafından yapılmıştır).

Türkoloji Dergisi'nin III. cildinin ilk makalesi Saadet Çağatay'ın "Reşit Rahmeti Arat" başlıklı yazısıdır. Saadet Çağatay, makalesinde, Ord. Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat'ı hayatı, eserleri, çalışma sistemi, şahsiyeti ... gibi çeşitli yönleri ile tanıtmıştır. Bu makalede Arat'ın "Türk Kültürünü araştırma Enstitüsü"ndeki vazifesine temas edilmemesi muhakkak ki bir dalgınlık eseridir.

Arat'ın hayatı ve eserleri, vefatını müteakip "Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü" tarafından 1966 yılında yayınlanan "Reşid Rahmeti Arat İçin" adlı anma kitabında gayet geniş bir şekilde anlatılmıştır. Vefatından sonra Arat hakkında neşredilen yazıların geniş bir bibliyografyası da bu anma kitabının XXIX-XXX. sayfeleri arasında bulunmaktadır. Bu bibliyografyaya Saadet Çağatay'ın tanıttığımız makalesinin haricinde A. Mertol Tulum'un (Kayıplarımız: Ord. Prof. Reşit Rahmeti Arat, Bilgi, Türkiye Muallimler Birliği Neşir Organı, XVIII, 211-212 (1965), s. 16-17) başlıklı yazısı ile Ali Fehmi Karamanlıoğlu'nun Meydan-Larousse'a yazdığı ARAT (Meydan-Larousse, büyük lügat ve

Ansiklopedi Fas. 16. 16.Ağustos.1969, s. 631 - Bir resim ile -) maddesini de ilâve edebiliriz.

Zeynep Korkmaz, "Hüseyin Baykara adına yazılmış Çağatayca Yūsuf ve Züleyhâ Mesnevisinin Tanınmayan Bir Yazması ve Eserin Adı" başlıklı makalesinde bugüne kadar üç nüshası bilinen, Çağatay şivesi ile yazılı, Yūsuf ve Züleyhâ'nın yeni bir nüshasını tanıtmakta, evvelce bir beyitinin yanlış olunması ile bazı müdekkikler tarafından Ali Şir Nevâyî'ye bazıları tarafından da Dur Beg(?) adlı bir şahsa atfedilen Yūsuf ve Züleyhâ hikâyesinin, bu yeni nüshasına dayanarak; eser ve müellifi hakkında geniş bilgi vermektedir. Korkmaz'a göre, eserin müellifi Sultan Hüseyin Mirza Baykara devri şâirlerinden, Ahmedî mahlasını kullanan, Ahmed Câm Jendebîl'dir.

Seyyid Ahmed Mirza'nın Taaşşuk-nâme adlı eserinde *Ahmed-i Câm* isminde bir şahıs yad edilmektedir.

Kil ay sâķi kitürgil bāde vü cām
İçeli mey beyād-ı Aħmed-i Cām

(bk. Taaşşuk-nâme beyt. 92)

Taaşşuk-nâme'de yad edilen bu *Ahmed-i Câm*, Yūsuf ve Züleyhâ yazarından üç yüz yıl önceleri yaşayan Sofi *Ahmed-i Câm-ı Jende-bîl ~ Jende-pîl ~ Zende-pîl* olmalıdır.

Makalenin metinler kısmında Yūsuf ve Züleyhâ mesnevisinden 265 beyt, örnek olarak neşredilmiştir.

Yūsuf ve Züleyhâ mesnevisinin "Sebeb-i nazm-ı kitâb ve ta'rif-i şehri Belh aytur" başlığı ile verilen bölümündeki :

barçanı ol tākātı çün tāk idi
barça kağun guşşasıdın kağ idi

(s. 25, beyit 30)

beyti, Abuşka lüğatinin *kağ* maddesinde de zikredilmekte, fakat bu beytin Mahzen-i Mîr Haydar'dan alındığı söylenmektedir. [V. V. Velyaminov - Zernov, Slovar' Djağataysko - Turetskiy, SPb, 1868, s. 323, *kağ* kurumuş nesneye derler ki Horasan'da ve Semerkand'ta kavunu kuruturlar sayir meyve gibi ve vakt-i hacetde su ile ıslatırlar heman taze kavun gibi olur ki Mahzen-i Mîr Haydar'da gelür. Beyt :

Belğ ili-ning tākātı hem tāk idi
Barça kağun haşretidin kağ idi.]

Mahzen-i Mîr Haydar'da böyle bir beyte rastlanmadığı gibi, Yūsuf

ve Züleyhâ'daki diğer beyitlerle olan münasebet de göz önüne alınırsa, bu beytin Yûsuf ve Züleyhâ mesnevisine ait olduğu açık olarak görülür.

Böylece, Abuşka'da, Mahzen-i Mîr Haydar'a ait olarak gösterilen bu beytin, Mahzen-i Mîr Haydar zannedilen ve henüz tespit edilemeyen diğer bir Yûsuf ve Züleyhâ nüshasından alınmış olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Beytin, diğer nüshalarda görülmeyen, değişik bir şekilde geçmesi (*barçası* yerine *Belh ili*, *kağun* yerine *kaşun*, *ğuşşasından* yerine *hasretidin*), bizi bu kanaate sevk etmektedir.

Doğan Aksan "*Anadolu'da ıslık Dili Araştırması Ön raporu*" adlı makalesinde Giresun'un Görele ilçesine bağlı *Kuşköy*'de kullanılan ıslık dili (*langue siffiée*)'ni incelemektedir. Sayın Aksan'ın bu yazısı 9 resim ile tevsik edilmiştir. Bu hususta bir başka makale de Özcan Başkan'ın TDED C. XVI. s. 1-10'da neşrettiği "*Türkçe ıslık Dili*" adlı yazısıdır. Aynı seyahate ait iki ayrı makalenin değişik cephelerden işlenmesi, ıslık dilinin çeşitli yönlerden değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Hamza Zülfikâr "*Bitlis'te derlenmiş Atasözleri, Deyimler, Alkış, Kargış ve Bilmeceler*" adlı makalesinde Bitlis ağzında kullanılan halk edebiyatı mahsullerinin bir kısmının çok başarılı transkripsiyon tespitini yapmaktadır. Yazarının Bitlisli olup bu diyalekti iyi bilmesi makalenin değerini artırmaktadır. Metinler yer yer dip notları ile izah edilmekte ve makalenin sonunda derlenen metinlerin indeksi yer almaktadır.

Annemarie von Gabain'in, Semih Tezcan tarafından Türkçeye tercüme edilen "*Renklerin Sembolik Anlamları*" adlı makalesinde Türklerde dört yönün (doğu = *mavi* "kök / yeşil", batı = *ak*, güney = *kızıl*, kuzey = *kara* ve merkez "orda ~ ordu (orta)" = *sarı* "altın / yaldız"), renkleri ile ifade ifade edilmesi, zengin örneklerle anlatılmaktadır.

Yazarın bu makalesinin bibliyografyasına, Prof. Dr. A. Caferoğlu'nun aynı konudaki bir tebliğini ilâve edeceğiz. (*Les couleurs dans la nomenclature des noms ethniques turcs. ESTRATTO dal III vol. degli "Atti e Memorie del VII Congresso Internaz. di Scienze Onomastiche". Firenze - Pisa 1961, (1963), s. 369-372*). Bu dört yön Hüseyin Namık (Orkun)'da şimal [kuzey] = *kara*, garb [batı] = *ak*, cenub [güney] = *kızıl* fakat şark [doğu] *sarı* [?] olarak geçmektedir. (bk. Türk Dünyası, İstanbul. 1932, s. 61).

Nevzat Gözaydın "*Çeç ve mührü*" isimli makalesinde Anadolu'nun çok eski bir geleneğini anlatmaktadır. *Çeç*, harman dövüldükten sonra

sap ve saman kısmından ayrılmış olan buğday ve arpa tanelerinin yığın halindeki şeklidir. Yazar Çeç'in ne mânâya geldiğini anlatarak, kelimenin tespit ettiği çeşitli şekillerini vermekte ve müteakiben tarihî metinlerden bugüne kadar derlediği malûmatı neşretmektedir.

Türk Kültür ve Folklor tarihinin saklı kalmış bir yönüne ışık tutan müellifin makalesinin devamı olan "çeç mühürlerinin motifleri ve işaretleri kısmını bir an önce neşretmesini dilerken çeç hakkında müellifin değerli makalesine şu ilâveleri yapacağız.

Çeç kelimesi, yazarın Türkiye haritasında da gösterdiği gibi (bk. Tanıtılan eser, s. 122), Anadolu'da gayet geniş bir sahada kullanılmaktadır. Hattâ bu kelimeye bazı halk türkülerinde dahi rastlanmaktadır. Meselâ :

Arpa buğday çeç olur
Güzeller güleç olur

(türkü)

Ayrıca Prof. Dr. A. Caferoğlu'nun neşrettiği dialektoloji serisinde, çeç kelimesi, sözlükte ve metinlerde çeşitli şekillerde geçmektedir.

Çeç [Mar.] Bir şeyin özeyi, tane haline gelmiş olan herşey, cücük. (Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, TDK yay., İstanbul 1945, s. 268),

Çeç [Kas.] Harman dövüldükten sonra, samandan ayrılmış olan hububat taneleri. (Anadolu Ağızlarından Toplamalar, TDK yay., İstanbul 1943, s. 221);

Çeçi [Div.] Makinadan geçen ve harmanda toplanan yığın. (Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından toplamalar, TDK yay., İstanbul 1944, s. 224)

Çeç kelimesinin kullanılmasına örnek olarak da : Bunnar yoğuşun başına çığdılar, eşişine döndüler ki bir adam harmanı savurmuş çeç etmiş, yabayı ortasına dikmiş, heç kimse yoludur, yanında. (Güney Doğu İllerimiz..., s. 163); eşişe dönüşün harmanı savurmuş çeç etmiş,... (a. e., s. 165); Tarladan çeçi tumsusuna varmadan oğlan galdurdu. (Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar. TDK yay., İstanbul 1944, s. 96.) misallerini zikredelim.

Bunlardan başka Ç e ç bibliyografyasına, yazarın makalesinde birini zikrettiği İbrahim Kılıç Kökten'in bu konu ile ilgili diğer yazılarını da ilâve edelim.

— İbrahim Kılıç Kökten, *Tebliğler : XI. Yeni Çeç Damga Mühürleri*, DTCFD V, 2 (1947), 237 - 239.

————— ; Raporlar, Orta Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları, Belleten, TTK, VIII, 32 (1944), 676 - 677.

Makalelerden sonra "Tanıtmalar" bölümü yer almaktadır. Derginin bu bölümünde, Saadet Çağatay tarafından (*Philologiae Turcicae Fundamenta I*. XIII + 810 s. Franz Steiner Verlag. Wiesbaden, 1959.), s. 123-127; (*Philologiae Turcicae Fundamenta II*, Wiesbaden 1964 - 65, Franz Steiner Verlag, LXXII + 963. a.), s. 127 - 133; D. G. MESSERSCHMİDT, *Forschungsreise durch Sibirien 1720 - 1727* I. cilt: 379 sayfa 9 resim 1 harita, 1962; II. Cilt: 270 sayfa, 10 - 31. resim ve levhalar, 1964; III. Cilt. 274 s. 8 resim ve levha, 1966, Akademie - Verlag, Berlin.), s. 133 - 139; (*Maitrisimit I, II, Faksimile der alttürkischen Version eines Werkes der buddhistischen Vaihāsika - Schule*. herausgegeben von A. von Gabain, mit einer Einleitung von H. Scheel, I - 1957. 113 Levha Fr. Steiner Verlag, Wiesbaden; II - A. von Gabain, mit einem Geleit wort von R. Hartmann, Berlin Akademie - Verlag 1961. 114 + 227 Levha.), s. 139 - 142; Zeynep Korkmaz tarafından (Reşid Rahmetî Arat, *Eski Türk Şiiri*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VII. Seri no; 45. Ankara TTK. Basımevi 1965, XII + 506 sah.), s. 143 - 149; (Ağah Sırrı Levent, Ali Şir Nevai, I. cilt: Hayatı Sanatı ve Kişiliği, TDK. yayınlarından Sayı : 239, Ankara TTK. Basımevi 1965, XIII + 306 sah.; II. Cilt Divanlar: 4 Türkçe, I Farsça divan, TDK. yayınlarından Sayı: 244, Ankara TTK. Basımevi 1966, VIII + 272 sah.; III. cilt Hamse, TDK. Yayınlarından sayı : 253, TTK. Basımevi Ankara 1967) s. 149 - 156; (Dr. Heinz Kristinas, *Die Deutschen Verben mit Praepositionen und ihre Wiedergabe im Türkischen*; Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 193 - 175 Ankara Üniv. Basımevi 1965, XIII + 450 sah.), s. 156 - 159; Semih Tezcan tarafından (Nicholas Poppe, *Introduction to Altaic Linguistics*. (Altay Dilbilimine Giriş). Ural - Altaische Bibliothek XIV, 1965, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, XIII + 212 s.), s. 161 - 167; adlı eserler tanıtılmaktadır.

Osman F. Sertkaya